

Slimane Touhami¹

Resum

L'article presenta molt breument en què consisteix l'educació popular tal com s'entén avui a França (un concepte que a Catalunya identifiquem, en bona mesura amb els plantejaments de l'educació social basats en l'acompanyament socioeducatiu, el desenvolupament comunitari i les propostes Paulo Freire en relació a l'educació d'adults). A l'article se'n descriuen les característiques, principis i orientació, sempre en favor del progrés i la transformació social. Se'n destaca l'orientació emancipadora i la l'acció a través del vincle, l'acció col·lectiva i el compromís militant amb la justícia i l'emancipació social. La finalitat de transformació social que té el projecte de l'educació popular està sotmesa a dos objectius: la conscienciació i el desenvolupament del poder d'actuació. Tot seguit es fa un recorregut històric de l'educació popular a França, que posa en valor el paper que van jugar les *Maisons des Jeunes et de la Culture*, de principis del segle XX, fa referència al declivi que va viure en arribar la dècada dels 90 (amb l'afebliment de l'estat del benestar i l'augment de l'individualisme) i la pervivència en l'actualitat, en què continua sent un referent per als professionals del

1. Professor del centre ERASME, Institut du Travail Social.

treball social, i segueix representada per institucions rellevants com l'AFEV, els centres Léo Lagrange, *Les Petits Débrouillards* o els CEMÉA.

Paraules clau: emancipació, poder d'actuació, treball social, progressisme, França.

Abstract

The article presents briefly what popular education consists of as it is understood today in France (a concept that in Catalonia we identify, to a large extent with the approaches of social education based on socio-educational support, community development and the Paulo Freire proposals in relation to adult education). The article describes its characteristics, principles and orientation, always in favor of progress and social transformation. Emphasis is placed on emancipatory orientation and action through bonding, collective action and militant commitment to justice and social emancipation. The purpose of social transformation of the popular education project is subject to two objectives: awareness and the development of the power to act. Following is a historical tour of popular education in France, which highlights the role played by the *Maisons des Jeunes et de la Culture*, of the early twentieth century, refers to the decline that lived in the decade of the 90s (with the weakening of the welfare state and the rise of individualism) and survival today, in which it continues to be a benchmark for social work professionals, and is still represented by relevant institutions such as the AFEV, the Léo Lagrange centers, *Les Petits Débrouillards* or the CEMÉA.

Key Words: emancipation, power of action, social work, progressivism, France.

L'educació popular pretén promoure, fora del sistema educatiu tradicional, una educació a favor del progrés i la transformació social.

Per comprendre la naturalesa i la finalitat de l'educació popular, primerament cal especificar algunes de les seves característiques. L'educació popular es basa, en primer lloc, en el principi d'educabilitat per a tots i totes; tothom pot accedir al coneixement, amb la condició prèvia d'ajustar els marcs pedagògics a les especificitats del públic en qüestió. És una praxi, la qual es suposa que no es limita, com es podria creure, exclusivament a l'àmbit de l'actuació, sinó que es defineix en els vincles recíprocs i constants entre els camps teòric i pràctic. Afavoreix l'acció col·lectiva com a espai de construcció de solidaritat i elaboració del pensament, com indiquen aquestes paraules del pedagog Paulo Freire: «Ningú no educa ningú, ningú no s'educa sol, els homes s'eduquen junts a través del món» (1977:90). És democràtica i ciutadana, ja que s'emmarca dins d'espais associatius i militants. Finalment, de la mateixa manera que emana del poble, l'educació popular s'adreça al poble (és a dir, a les masses populars), per al qual és una palanca d'emancipació social i el coneixement constitueix una eina al servei del canvi de les relacions socials i ja no un recurs que legitima una jerarquia que és font d'exclusions².

Aquesta finalitat de transformació social que té el projecte d'educació popular està sotmesa a dos objectius per al públic interessat: la conscienciació i el desenvolupament del poder d'actuació. La conscienciació consisteix al fet que individus que procedeixen d'entorns populars prenguin consciència, a través del coneixement, dels mecanismes d'alienació que actuen sobre ells i s'organitzin col·lectivament per superar-los millor. A França, les MJC (*Maisons des Jeunes et de la Culture*), que van aparèixer a principis del segle XX, han exercit un paper de traspàs del coneixement als barris populars mitjançant activitats socioculturals. La música, el teatre, les sortides culturals o el cineclub han obert, per a tota una generació de fills de treballadors a qui l'exili i l'èxode rural han arrabassat el seu món, una claraboia en universos insospitats i han estat el punt de partida per a la trajectòria de compromisos militants. La conscienciació d'un ésser social permet no només de visualitzar una part de les forces ocultes que actuen sobre un mateix, sinó, per contra, de detectar habilitats soterrades i espais de possibilitats per mobilitzar-se en un projecte personal. El desenvolupament del po-

2. BALRY, R. *Qu'est-ce que l'éducation populaire ?*, CEMÉA Pays de la Loire <http://www.cemea-pdll.org/Qu'est-ce-que-l-education> (Data de consulta: 20 de juliol de 2020)

der d'actuació és un benefici real de l'educació popular, aprofitable tant en accions col·lectives com en trajectòries individuals, ja que reforça la possibilitat per a les persones de controlar millor la seva vida en els seus diferents aspectes, ja siguin socials, professionals, sanitaris o culturals. L'accés al coneixement representa, doncs, un factor important de ruptura biogràfica, a vegades fins al punt d'actuar com a palanca per a la mobilitat social, com demostra el recorregut de molts intel·lectuals provinents d'entorns populars³.

L'educació popular està ancorada a França des de fa més d'un segle. Si bé aquestes arrels parteixen dels ideals republicans de la Revolució Francesa del 1789, el moviment no es va organitzar realment fins al final del segle XIX (creació de la Lliga de l'Ensenyament) per convertir-se en el Front Popular (1936-1940) amb el naixement de les institucions emblemàtiques dels CEMÉA (*Centres d'Entraînement aux Méthodes d'Éducation Active*) i albergs juvenils laics, una iniciativa de Léo Lagrange, sotssecretari d'estat d'esports i oci del govern de Blum. El 1968 va donar pas a un nou capítol del moviment, sobretot als barris de grans conjunts de població, on els monitors formats en l'educació popular van treballar amb els nens desarrelats a causa de la immigració i l'èxode rural.

Encara que aquest moviment de pensament continua marcant fortament la identitat del treball social a França, en arribar la dècada dels 90 es va estancar lamentablement. L'afebliment de l'estat del benestar, la disminució de les subvencions estatals i municipals, l'augment de l'individualisme en les darreres dècades i la competència per part de les noves tecnologies, com ara Internet, han reduït significativament la influència de l'educació popular. Aquesta retirada no significa, però, la fi del moviment. L'educació popular continua sent un referent i un model per a molts joves que es dediquen professionalment al treball social. Avui dia segueix representada per institucions rellevants que mostren la seva afiliació al moviment, com ara l'AFEV, els centres Léo Lagrange, *Les Petits Débrouillards* o els CEMÉA. El context actual a França, on s'observa un retorn del compromís col·lectiu i la crítica social (els Armilles Grogues en són la prova) i al qual cal afegir noves aspiracions en termes de recerca de significat entre els joves graduats, bé podria reactivar l'interès per un moviment que marca profundament la història i la identitat del treball social a França.

3. A França, les anàlisis autobiogràfiques de l'escriptora Annie Ernaux o del sociòleg Didier Eribon il·lustren aquest moviment ascendent d'una classe «sotmesa» a l'estatus privilegiat d'intel·lectual. La filòsofa Chantal Jacquet designa aquestes trajectòries de mobilitat social que frustren les lleis de la reproducció social amb el concepte de «transclasse» (Vegeu Jacquet i Lebras, 2017).

L'AFEV (*Association de la Fondation Étudiante pour la Ville*), creada el 1991, és un exemple d'associació que actualment perpetua els principis de l'educació popular. El seu objectiu és combatre les desigualtats als barris populars tot establint un vincle entre estudiants i joves amb dificultats escolars. Entre els seus projectes figura el KAPS, una iniciativa tolosana nascuda a partir de la col·laboració de l'AFEV, els arrendadors socials locals i l'Ajuntament de Tolosa. El principi d'aquesta iniciativa adreçada als joves de 18 a 30 anys és senzill. Es tracta d'afavorir l'accés a l'habitatge per a estudiants en pis compartit a canvi que es comprometin a participar en projectes solidaris adreçats als habitants de barris difícils a través del suport escolar, l'accés a la cultura, la sensibilització sobre la protecció del medi ambient, la promoció de la ciència i el coneixement, etc. Cal destacar que l'AFEV també s'ha establert a Catalunya des del 2008 a les zones barcelonines de la Barceloneta, Barberà del Vallès i Santa Coloma de Gramenet, mitjançant les activitats de l'associació enTàndem: <http://entandem.cat/fr/afev/>.

Bibliografia

Balry, R. (s.d.) "Qu'est-ce que l'éducation populaire?". *CEMÉA Pays de la Loire* <http://www.cemea-pdll.org/Qu-est-ce-que-l-education> [Data de consulta: 20 de juliol de 2020]

Freire, P. (1977). *Pedagogía del oprimido*. Madrid: Siglo XXI.

Jacquet, C. i Lebras, G. (2017). *La fabrique des transclasses*. París: PUF.

Lloc web de l'AFEV: <http://afev.org/>

Lloc web de EnTàndem (delegació de l'AFEV a la part de Catalunya que encara es troba dins l'Estat espanyol): <https://entandem.cat/afev/>

Lloc web dels CEMÉA: <http://www.cemea.asso.fr/>

Lloc web de la Fédération Léo Lagrange: <https://www.leolagrange.org/>

Rouff, K. (2007). “Une histoire de l'éducation populaire. Propos recueillis par Katia Rouff)”. *Lien social*, núm. 859. <https://www.lien-social.com/Une-histoire-de-l-education-populaire> [Data de consulta: 10 de juliol de 2020]